

זו משלם. אם הוא חבר הסתדרות העובדים הכללית, או כל הסתדרות עובדים אחרת, הרי שתק מן המס האחד המנוכה ממשכורתו החודשית מוחזר במרוכז להסתדרות המורים. בד"ח השנתי האחרון שהוגש על-ידי שלום לוי לועידת המורים, צוין על-ידו: „ניהלנו משאומתן עם גזברות הועד הפועל להעמיד את תקציב הסתדרות המורים לא על הקצבה של הועד הפועל, אלא על אחוז מסוים ממסי המורים. לאחר משאומתן רב, שלקחו בו חלק חברים אחדים של ועדת הכספים, ובעזרתו של החבר שלום לוי, סוכם שהסתדרות המורים תקבל 15.6% מהמס האחד שמשלמים המורים, הן באופן מאורגן על-ידי מסד, והן כפרטים על-ידי לשכות המס. מורים, שאינם משלמים מס ארגון לכל הסתדרות עובדים שהיא, מחויבים לשלם מס חבר — עד גובה של שש ל"י לחודש להסתדרות המורים.

כלומר, אם לחזור למורה נחמה ברגר, שנוסף ללירה חצוי ששילמה במרס עבור מינוי על הד החינוך, החזירה ההסתדרות הכללית להסתדרות המורים קצת מעל ללירה וחצי מתוך המס האחד ששילמה אותה מורה, כמס אירגון להסתדרות המורים. הפיקציה בולטת עוד יותר במאזן הסתדרות המורים לשנת 1957. ההכנסות מהועד הפועל הסתכמו ביותר מ-306 אלף ל"י, ואילו השתתפותו של הד החינוך בתקציב הסתדרות המורים אינו מגיע אלא ל-5000 ל"י. הסתדרות המורים אף נמצאה במצב המאוש, שבאותה שנת תקציב הגיע עודף ההכנסות על ההוצאות ליותר מ-19 אלף ל"י.

כלומר: מבחינה כספית גרידא, יכולה לחתר בנקל על ההכנסות מהד החינוך.

★ ★ ★

מכשיר שלטון

סיבה השניה לקיום הד החינוך חשובה הרבה יותר מן הסיבה הכספית. הגליון הממוצע של שבועון זה, החתיק ביותר בארץ (33 שנים), מכיל מאמרים כמו: כיתות הומוגניות למחוננים; מכשירי עזר להוראת הגיאוגרפיה הפיזית; הארות בתולדות ישראל בתקופת המקרא; החינוך התיכון באנגליה; קשתו של אהרן אמיר. הוא גם מדפיס מכתבים למערכת, מודעות אבל ורשימות יובל, כתבות ריימנס למפעלים אשר מרכז המורים חפץ ביקרם, והעיקר: המאמר הראשי, במדור הדי השבוע.

מכל החומר המגוון הזה, יכול היה המורה להשכיל וללמוד — אילו נכתב והוגש בצורה מעניינת, ההולמת את הרמה העתונאית של 1959. אולם מדי פעם מסתבר כי לא החומר החינוכי הוא העיקר שלמענו מוצאים את הד החינוך. במשך השנה האחרונה,

של הסתדרות המורים, ב-1903. צילום זה, התלוי בחדרו של שלום לוי, בועד הפועל, מראה את מייסדי ארגון המורים, שהוא האיגוד המקצועי הראשון שנוסד בארץ. בין המייסדים הראשונים, היה מנחם מנדל אוסישקין.

ההתחלה

גיתנו כמה הודמגויות לעורכי השבועון להוכיח מהו העיקר: לשמש מכשיר בידי שליטי הסתדרות המורים לשמור על שליטתם. במקרה זה: המזכיר הכללי, שלום לוי. לשלום לוי זכות מיוחדת בכל הנוגע לדד החינוך. כי למרות שהעורך הרשמי, המקבל תצי משכורת מהסתדרות המורים, הוא מורה מסא"י טוב המלמד בכפר הירוק, אחד פסח רודניק, הרי שהעורך המעשי, בענייני מדיניות גבוהה, הוא המזכיר הכללי. הורה לוי: „אני קובע את תוכן המאמר הכללי. רודניק נכנס אלי פעם לשבוע (לחדר 256, בקומה השניה של בנין הועד הפועל בתל-אביב) ואני אומר לו מה צריך לכתוב. כמובן שישנם לפעמים הבדלים, בין מה שאני אומר לבין מה שמופיע בדפוס. אבל אלה הבדלים הנובעים מתוך תפיסה ספרותית, לא מהותית. לא. אין לאף חבר אחר של מרכז המורים — או של כל גוף אחר בהסתדרות המורים — הזכות להכתיב מאמרים לדד החינוך. כל מי שרוצה יכול לשלוח מכתב למערכת, או להגיש מאמר חתום בשמו. אבל לקביעת עמדה רשמית, יש רק דף אחד בעתון — והוא שייך לוי“

עד כמה חשובה זכות זו, יעיד הקטע הבא מתוך הד החינוך (13.11.58):
את דבריו (בפני מרכז המורים) סיים החבר שלום לוי בהבעת הערכה חיובית ביותר לדד החינוך, אשר שיקף את הלך-הרוחות בציבור המורים בשעת המערכה, ומילא בה תפקיד מחנך ומעודד. בדד החינוך פעם הדופק החי של המאורעות האחרונים ותגובתו להסתלשותם היתה מהירה, הגיונית ומאלפת.

שלום לוי, העורך מאחורי הקלעים, היה בתדאי גאה מאד לשמע תשבחות חברו, המזכיר הכללי שלום לוי.

★ ★ ★

„לא שנית כדייכור!“

מהו האיש אשר יכול לדבר בבטחון כזה? שלום לוי, שנולד לפני 42 שנה בעיירה על גבול פולין-רוסיה, הוא גבר מוצק, הכליתי, שהתחיל בהוראה לפני 22 שנה. במשך 16 שנה לימד בדגניה, בכפר-ההושע, בירושלים, הספיק לזכות (ב-1954) בתואר

מוסמך האוניברסיטה העברית במדעי-הרוח (היסטוריה, תנ"ך, ספרות, עברית). לפני שש שנים עזב את קתדרת המורה כדי לשבת מאחורי שולחן העסקן. כיום „גוהגים עתונים מסויימים לכתוב אחרי שמי שליטה הכליכול של הסתדרות המורים. זוהי מחמאה קצת מוגזמת“.

יסוד הבנין, שבראשו יושב לוי, הוא ועידת הסתדרות המורים. לועידה האחרונה, הועידה ה-20, נבחרו 201 נציגים ברחבי הארץ. הועידה בחרה במועצה בת 109 חברים, המועצה בחרה מרכז של 37 חברים ואת המזכיר הכללי. המרכז בחר מתוכו הנהלה של תשעה חברים, אליה צורף אוטומטית המזכיר הכללי. הנהלה בתכנסת אחת לשבוע. בין ישיבה לישיבה — ובתוך הישיבות עצמן — הבוס הגדול הוא שלום לוי.

האם היה רוצה לחזור ולהיות מורה? השיב לוי בגלוי-לב: „לפעמים. אבל אם באמת אשוב — אינני יודע. נכנסתי לתפקידי במזל מיוחד: השגנו הישגים שלא חלמנו עליהם עד אז בהסתדרות המורים — שינוי בדירוג המורים, הצמדת משכורתנו לזו של האקדמאים, תוספת הגונה מאד לשכר. אבל שני פקדו אותנו משברים קשים, ואנו עכשיו באמצע של מערכה. הייתי שמח אילו יכולתי למסור את הפיקוד למישהו אחר — אבל אין אחר.“

מבחינה חומרית, אין תפקידו של המזכיר הכללי מקור לרווחה כספית. לוי, הידוע בשל צניעותו ויושרו האישי, מקבל אמנם את השכר הגבוה ביותר שבין המורים — כאילו היה מנהל בית-ספר של 16 כיתות. אולם אין הוא מרשה לעצמו לעסוק בכל עבודה צדדית. „לא רוצה שירגנו אחרי.“

מה בכל זאת מושך אותו בעסקנות? „יש בזה קסם. לפעמים מתברר שזה הבל — אבל הקסם נשאר. יש סיפור מפורסם של ר' נחמן מברסלאו, שאמר כי יצירהע משול לאדם שרץ ומחזיק את ידו קפוצה. רצים אחריו וחושבים — מי יודע מה הוא מחזיק בידו. לבסוף, כשמשגיגים אותו והוא פותח את ידו, רואים שאין בה ולא כלום. כך גם עם העסקנות הציבורית. כשמתלכלכים בה היטב, רואים שאין בה כלום. אבל מה לעשות? לכל אדם יש דבר היקר לו. הוא יודע שזה לא כלום — אבל בכל זאת זה יקר לו.“

★ ★ ★

פזחן האישיות

אפשר להבין בנקל את טעמו המשכר של יין העסקנות. האדם העומד בראש 20 אלף מורים הוא אדם חשוב מאד בחיי המדינה. בציבור המורים — הינו למעשה כלי-כול. מספיק לדפוף בדד החינוך, כדי לראות איזו חשיבות מייחס בטאון המורים לשלום לוי. בפרק אחד בלבד, הדן בענייני ייצוג הסתדרות המורים, מוזכר שמו של שלום לוי שמונה פעמים. כל פעם — כחבר ועדת אחרת. „ממש פולחן האישיות“, העיר אחד מחברי מרכז המורים — שביקש להישאר בעילום שם.

הערתו נבעה מתוך קריאת קטעים כמו זה שהופיע בדד החינוך (7.8.58): „הכנסת מביע רחשי תודה למרכז המורים על מאבקו הנמרץ לסידור גמלאות הסנידה למורים הוותיקים, ומציין לשבח את עמדתו המכובדת והתקיפה של החבר שלום לוי, המזכיר הכללי של הסתדרות המורים, שנלחם ללא רתיעה לזכויות הוותיקים ולקיומם ההוגן, והגיע להישגים ניכרים וחשובים.“

בקץ, לפני שנתיים, נערכה ועידה בינלאומית של מורים בפרנקפורט. המשלחת הישראלית הצהירה הצהרה רבת-רושם, על השתתפותה של משלחת יהודית בוועידה הנערכת בגרמניה, למרות שיש לעם היהודי חשבון עם העם הגרמני. ההצהרה זכתה למקום נכבד בעתונות המקומית. כאשר הגיע תורו של הד החינוך לדווח על הועידה, היו טוריו מלאים ממה שאמר הח' שלום לוי, וממה שעשה הח' שלום לוי. רק כעבור שבועות אחדים, אחרי שנתבללה הערה על כך, מצא בטאון המורים מקום לכתבות על העניינים המקצועיים שנידונו באותה ועידה.

קשה לקבוע מי מעצב את מי — שלום לוי את המשטר שבתוך הסתדרות המורים, או שהמשטר הקיים בהסתדרות המורים מאפשר לשלום לוי לנהוג כמיהגו. מכל מקום, שורר בקרב שתי רבבות המורים בישראל שלטון אוטוקראטי מובהק — מוחלט, בלתי מוגבל. עצמאותו של המורה, כיסוד שעליו בנויה ההסתדרות הגדולה, היא תיאורטית בלבד. ושוב מספר הד החינוך (3.7.58) דוגמה מאלפת:

„משרד החינוך משתף בועדותיו מורים ומנהלים. אך דוקא בעובדה זו יש הורדת ערכו של צבור המורים, כצבור מאורגן בעל עמדה ואחריות. מנהל או מורה, המשתתף אישיות בועדה, חסר כל זיקה לצבור. הוא מווסתן אישית ואינו מבטא אלא את דעתו, אף לא יביא איש בסוד דעותיו ובסוד הדיונים... האם לא ברור, כי שיקול-דעת משותף עם נציגי המורים, בכל השאלות העומדות על הפרק בחינוך, הוא תנאי חשוב ליצירת האוירה הנחוצה לפתרון בעיות החינוך?... בכל מקרה חשוב שהנציג ידע ברורות — מי שולחן ואת מי הוא מייצג.“

כלומר: המוסדות הם הגורם המכריע. המורה יכול להיות בעל-ערך כלשהו, רק אם קיבל את הכשר המרכז (ליתר דיוק: המזכיר הכללי) הכליכול.

★ ★ ★

השכיטה הראשונה

התחלתה של הסתדרות המורים היא מן המפוארות ביותר. היא נוסדה ב-1903 — האיגוד המקצועי הראשון בארץ — אף קדמה ב-17 שנה להסתדרות הכללית. בחדרו של לוי תלוי צילום גדול של המייסדים, ביניהם מנחם מנדל אוסישקין, אשר בא ארצה כדי לארגן את הישוב. הוא לא הצליח במשימתו הרחבה, אולם זכה בכל זאת לראות את ייסוד ארגון המורים העבריים.

ימיה הראשונים של ההסתדרות היו ימי מאבק יסודי: להנחיל את החינוך העברי. היא עשתה את הכל: מינתה מורים, קבעה את תוכנית הלימודים, ערכה בחינות למורים, מינתה מנהלים בבתי-ספר. בהיותה בת עשר בלבד, ארגנה שביתת-מורים שזעזעה את הארץ. בתי-הספר בארץ היו אז ברשות חברות צדקה שונות, שנוסדו בחוץ-לארץ, התחילו ככספן את מוסדות החינוך של הישוב העברי. היתה אגודת אליאנס הצרפתית, אגודת אחים האנגליה, אגודת עזרה הגרמנית, חובבי ציון הרוסיים. כל אגודה לימדה בשפתה שלה. המורים, שזה עתה מצאו גב בהסתדרותם החדשה, דרשו כי שפת ההוראה תהיה השפה העברית. כלומר: לא רק ללמד עברית כאחד המקצועות, אלא ללמד את כל המקצועות בעברית. אותה שיטתה היתה אחת מאנני הדרך הגאות בתולדות ההסתדרות. הסתדרות המורים היתה גם אחד המו"לים הראשונים לפרסומים בעברית: במלחמה לעבודה עברית השתתפו חבריה במשמרות של פועלים במקומות עבודה. כאשר תיכננה משלחת המנדט להגביל את מספר הכיתות של בתי-הספר היסודי לשש, כפי שהיו נהוג אז בחינוך הערבי, התנגדה הסתדרות המורים להתות הראש של בתי-הספר. את פעלה הרב עשתה הסתדרות המורים כגוף עצמאי. רק ב-1950 הצטרפה אל הסתדרות העובדים הכללית. הוויכוח על ההצטרפות נמשך 20 שנה, עד שנמצא רוב בעד ההצטרפות. לאות מחאה פרושו המורים הדתיים (כרבע מכלל המורים) מן ההסתדרות. כעבור שנה התחרטו, חזרו להסתדרות המורים, מבלי שהיוו חברים בהסתדרות הכללית. יחד עם מורי הצ"כ וחרות, מהמים הדתיים כשליש מחברי הסתדרות המורים, מבלי להיות חברי ההסתדרות הכללית.

כיום מאורגנים בהסתדרות המורים, לפי נתונייה שלה, 14 אלף מורים יסודיים, 2500 גננות, 200 מפקחי חינוך, 500 פנסייורים, 400 מורי סמינרים, 1000 מורי בתי-ספר מקצועיים ותחלואים ומספר לא-ידוע (אך קטן) של מורים תיכוניים.

★ ★ ★

מעמד נחות

יד קרה, כי ארגון שנראה עד לפני שנים אחדות כהתגלמות כל התופעות החיוביות של מאבק מקצועי ולאומי, לובש עתה צורה רוונית, ושרבים מחבריו רואים את עצמם אנוסים להיות כזו יותר מאשר בארגון עצמו, נעוצה הסיבה בשנייה התנאים החיצוניים שבהם פועלת ההסתדרות המורים.

הסתדרות זו שוב אינה צריכה לנהל מאבקי-איתנים נגד הממשלה, כדי להשיג מטרות מקצועיות ולאומיות, להיפך: מרכז הסתדרות המורים רואה כתפקיד ראשון במעלה את הצורך לחנך את המורים לצדינות למשטר. כדי להישמע ל„צחי הארמה“ השונים,